

Helt de ivoren toren naar links?

Pieter Pekelharing, Louise Hoon en Soumia Akachar

In dit symposium laten we drie auteurs aan het woord over de vraag of de sociale wetenschap (te) links is, een vraag ingegeven door een recent debat in de Nederlandse Tweede Kamer. Pieter Pekelharing, Louise Hoon en Soumia Akachar spreken zich uit en geven genuanceerde antwoorden.

Koester de nieuwsgierigheid

Pieter Pekelharing

De Tweede Kamer heeft op 20 februari 2017 met een krappe meerderheid een motie aangenomen op initiatief van onder anderen Pieter Duisenberg (VVD). Daarin wordt de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW) gevraagd onderzoek te doen naar zelfcensuur onder wetenschappers. Het motief voor de motie werd ingegeven door de vrees van rechts dat de universiteit in een links bolwerk is veranderd. Niet geheel verwonderlijk stemden de rechtse partijen vóór en de linkse tégen de motie.

Het onderzoek van de KNAW is inmiddels onder de titel *Vrijheid van wetenschapsbeoefening in Nederland* op 17 maart 2018 gepubliceerd.

De officiële reden voor de motie luidde dat er “in het buitenland discussies

worden gevoerd over homogeniteit, zelfcensuur en gebrek aan diversiteit in de wetenschap”. Maar volgens het KNAW-rapport van 17 maart valt dat reuze mee. De commissie acht de groeiende invloed van overheidssturing en de macht van het bedrijfsleven een veel grotere bedreiging voor de vrijheid van wetenschapsbeoefening dan het ideologische overwicht van deze of gene politieke stroming binnen de universiteit. De bedreiging komt volgens het rapport van buiten, niet van binnen de universiteit. “Je kunt niet zeggen dat de universiteit een links of rechts bolwerk is”, aldus commissievoorzitter Nico Schrijvers. “Je vindt beide stromingen. De faculteit Politicologie heeft veel linkse wetenschappers. Maar Bedrijfseconomie heeft waarschijnlijk weinig GroenLinks-stemmers. We hoeven het niet te weten en het zou er niet toe moeten doen als iedereen zich netjes aan de wetenschappelijke standaarden houdt” (Huygen, 2018).

De commissie erkent dat “over de politieke voorkeur van wetenschappers in Nederland weinig bekend is”,¹ maar vindt verder onderzoek niet nodig.

Je kunt het met de conclusies van de commissie eens zijn dat de wijze van financiering van onderzoek en onderwijs een grote bron van zorg is, maar wetenschappelijk onderzoek wijst uit dat er wat

ideologische beïnvloeding betreft mogelijk meer aan de hand is. De discussie over het ontbreken van ideologische diversiteit aan de universiteit begon in de VS² en is van daaruit naar hier komen overwaaien. In 2012 voerden twee wetenschappers uit Tilburg onderzoek uit naar de effecten daarvan op psychologen in Nederland (zie Inbar & Lammers, 2012). Daaruit bleek dat met name in de sociale psychologie sprake is van een significante oververtegenwoordiging van zich – sterk tot minder sterk – ‘links’ noemende wetenschappers. In de andere takken van psychologie was er slechts sprake van een lichte meerderheid.

Daar waar sprake was van een significante oververtegenwoordiging viel direct op dat de *perceptie* ervan anders uitviel dan men op grond van de feiten zou verwachten. Volgens links georiënteerde psychologen viel het mee met de dominantie van links, volgens zich rechts noemende psychologen zou die net behoorlijk sterk zijn. Vanwaar het verschil? Daar zijn volgens de onderzoekers diverse verklaringen voor. Ten eerste is er sprake van zelfselectie. Rechts kiest vaker voor een carrière in het bedrijfsleven, links kiest vaker voor de wetenschap. Als dat uit vrije keuze geschiedt, het zij zo.

Maar er is meer aan de hand. Rechts, aldus de onderzoekers, houdt zich binnen de academie gedeisd en stelt zich liefst onzichtbaar op. Wie openlijk voor zijn rechtse opvattingen uitkomt, maakt zich niet populair in de psychologie. Je hebt minder kans om op symposia te worden uitgenodigd, onderzoeksaanvragen met rechtse onderwerpen komen moeilijker door de selectie heen, in peerreviews kun je scherpere kritiek en sneller een afwij-

zing verwachten, en je loopt een groter risico niet aangesteld te worden of geen verlenging van je aanstelling te krijgen. Dat gebeurt grotendeels door niemand zo voorzien of bedoeld. Je moet het zelf meegemaakt hebben om erover te kunnen spreken. Het wekt geen verbazing dat er volgens de linkse meerderheid niets aan de hand is. Als je de wind mee hebt, merk je hem niet.

In de schriftelijke enquête waren er evenwel ook wetenschappers die expliciet toegaven dat ze liever geen rechtse wetenschappers op symposia uitnodigden en bij gebleken gelijke geschiktheid bij voorkeur een linkse kandidaat aanstelden. Er was dus niet alleen sprake van door niemand zo voorziene of bedoelde, grotendeels onzichtbare zelfcensuur van rechts, maar ook van expliciete discriminatie (zie Duarte et al., 2015).

Kleine *disclosure*. Ik ben zelf links en toen ik het onderzoek las, dacht ik meteen: als ik in een benoemingscommissie had gezeten met een links overwicht, had mij dat zeker ook kunnen overkomen. Sterker nog, in de jaren 1970 deden we als studenten hard ons best om bij gebleken gelijke geschiktheid linkse wetenschappers aangesteld te krijgen, in de volle overtuiging dat die er niet genoeg waren en de wereld een rechts bolwerk was. Het probleem is simpelweg dat je discriminatie niet snel als ‘discriminatie’ beschouwt als je bij de groep zit die het overwicht heeft, ongeacht of het om een meerderheid van mannen, vrouwen, blanken, zwarten of personen met een linkse of rechtse voorkeur gaat. Als er een rechtse meerderheid was geweest, was precies hetzelfde gebeurd: zie bijvoorbeeld hoe

moeilijk het bleek om na de Grote Depressie aan rechtse economische faculteiten een discussie over de mogelijke ideologische bias in de economische theorie op te starten.

Toen *Times*-columnist Nicholas Kristov in zijn column 'A confession of liberal intolerance' over de resultaten van het onderzoek naar ideologische discriminatie in de psychologie schreef, kreeg hij van menig linkse wetenschapper de wind van voren: "Almost every liberal agreed that I was dead wrong... 'You don't diversify with idiots,' asserted the reader comment on The Times's website that was most recommended by readers (1,099 of them)" (Kristov, 2016a, 2016b). Het is telkens hetzelfde liedje. Zolang stereotypes niet regelmatig worden weersproken, 'discrimineert' de meerderheid volgens eigen zeggen niet, maar blijkt de (rechtse) kandidaat bij een benoeming 'minder interessant', komt ze (als vrouw) 'emotioneel en onzeker' over, of heeft men twijfels of deze (zwarte) persoon wel 'in het team' past.

Heeft de sociale psychologie wetenschappelijk gezien geleden onder het gebrek aan ideologische diversiteit? Niet in de zin dat de kwaliteit van het onderzoek erdoor is aangetast. Dat wetenschappers linkse of rechtse sympathieën koesteren, hindert hen niet goed wetenschappelijk onderzoek te verrichten. Maar ook als het onderzoek aan alle regels van de kunst voldoet, vormt dat geen waarborg tegen blinde vlekken of eenzijdige vraagstellingen. Rechts stelt andere onderzoeksvragen dan links. Je kunt belangrijk en goed onderzoek uitvoeren naar kansengelijkheid in het onderwijs, maar ook naar de vraag of slimme kinderen zich vervelen

in de klas. Je kunt onderzoek verrichten naar discriminatie van allochtonen op de arbeidsmarkt, maar ook naar de kosten en baten van immigratie. Tot 2000 was dat laatste min of meer taboe, blijkt uit het proefschrift *Kennis, macht en moraal* (2010) van wiskundige en antropoloog Jan van de Beek. Het werd beschouwd als *blaming the victim*. Zelf moest hij van promotor wisselen omdat zijn eerste promotor plotseling niet meer gediend was van zijn onderzoek.³

Elke ideologie gaat gepaard met blinde vlekken. Onderzoek door Amerikaanse psychologen wees uit dat republikeinen in de VS op het gebied van klimaatopwarming, vaccinatie of wapenbezit stelselmatig doof zijn voor feiten die hun gelijk ondermijnen. Toen de onderzoekers vervolgens de vragen veranderden en *liberals* met feiten confronteerden die niet in hun straatje pasten, gebeurde precies hetzelfde. Sterker nog, hoe hoger het IQ en hoe erudierter de respondenten, hoe vernuftiger en hardnekkiger aan beide zijden de ontkenning van de feiten (Kahan et al., 2013). Vernuft kan je nog eens extra blind en dogmatisch maken.

In hun bestseller *Thinking fast and slow* onderscheidden de psychologen Kahneman en Tversky 'Systeem 1'- van 'Systeem 2'-denken. Systeem 1-redeneringen zijn kort door de bocht en rusten sterk op intuïtie. Dat gaat in de meeste gevallen goed, maar leidt soms tot hardnekkige fouten. Systeem 2-redeneringen – *slow thinking* – kunnen die fouten corrigeren. Ze stellen ons volgens Kahneman en Tversky in staat te begrijpen waarom intuïties in bepaalde gevallen voor *bias* zorgen. Systeem 2-redeneringen herstellen om zo te zeggen de

soevereiniteit van de rede. Het is een mooi onderscheid, mits je Systeem 1 en Systeem 2 inderdaad scherp van elkaar kunt onderscheiden. Dat blijkt helaas niet het geval (Sperber & Mercier, 1917). Bovendien wijst onderzoek door psycholoog Dan Kahan en anderen uit dat Systeem 2-redeneringen weerloos zijn tegen wat psychologen *identity protective cognition* zijn gaan noemen. Sindsdien duiken op blogsites, kranten en weekbladen regelmatig columns op met de titel 'Politics makes you stupid'.⁴

Dat zit zo: voor ieder van ons is onze individuele invloed op politieke beslissingen verwaarloosbaar klein. Of het nu om klimaatopwarming, recht op leven of belastingontwijking gaat, zoveel invloed heeft onze particuliere mening op de politieke besluitvorming niet. Maar in onze directe sociale omgeving zijn onze opinies wel degelijk belangrijk; niet vanwege wat ze over de wereld maar vanwege wat ze over ons zeggen: waar we staan, bij wie we horen en, vooral, bij wie we *niet* willen horen. Dat geldt des te sterker naarmate de samenleving verder polariseert. Dan doen we allemaal iets dat '*smart for one*' maar '*stupid for all*' is. We laten onze identificatie met de groep voorgaan op de poging uit te zoeken wat er feitelijk aan de hand is. *Wie we zijn* wordt belangrijker dan *hoe het zit*. Dat we dat doen is overigens geen teken van cognitieve bias, maar van fatsoen en redelijkheid. "Cultural cognition", schreef Kahan onlangs, "is an essential component of human rationality, without which we'd all be idiots" (Kahan, 2012).

Natuurlijk is het belangrijk dat onze opvattingen niet alleen aan groepsnormen voldoen, maar ook overeenstemmen met de werkelijkheid. Dat wordt moeilijk op het

moment dat we daarvoor moeten afwijken van degenen van wie de mening belangrijk is voor ons. "What we believe about the facts", aldus Kahan, "tells us who we are. And the most important psychological imperative most of us have in a given day is protecting our idea of who we are, and our relationships with the people we trust and love." Het is niet makkelijk de impuls tot *identity protective cognition* te doorbreken. "To spend much time with Kahan's research is to stare into a kind of intellectual abyss", verzuchtte een commentator. "If the work of gathering evidence and reasoning through thorny, polarizing political questions is actually the process by which we trick ourselves into finding the answers we want, then what's the right way to search for answers? [...] Kahan's research tells us we can't trust our own reason. How do we reason our way out of that?"⁵

Eén ding is duidelijk. Hoe meer het debat – in de maatschappij, maar ook aan de universiteit – in een loopgravenoorlog ont-aardt, hoe groter het gevaar dat redeneervermogen en feitenkennis geen oplossing, maar een deel van het probleem worden. Precies daarom is attentie voor de diversiteit *binnen* links en rechts voor de kwaliteit van het academische debat vermoedelijk even belangrijk als de handhaving van de diversiteit *tussen* links en rechts. Een delta van kleine tegenstellingen is beter dan een loopgravenoorlog tussen twee grote.

Het vertrouwen in de rede heeft sinds het onderzoek van Kahneman en Tversky een flinke deuk opgelopen. Sedertdien is het gepraat over *biases* – Wikipedia beschrijft er inmiddels meer dan twintig – en ook *nudging* niet van de lucht. Inmiddels heeft de behavioristische wending via het

werk van onder anderen Sunstein en Thaler (titel/jaartal?) ook de economie bereikt.

Daar is nu het fenomeen van *identity protective cognition* bijgekomen. Kahan meent op basis van onderzoek te kunnen aantonen dat nieuwsgierigheid het beste medicijn daartegen is (Kahan et al., 2017). Prikkel de nieuwsgierigheid en mensen zullen makkelijker de omheining van de eigen identiteit verlaten.

Daarmee komen we op een merkwaardige manier weer terug bij het rapport van de KNAW. Want is dat niet precies waar de KNAW in haar rapport om vraagt: meer ruimte en meer geld voor nieuwsgierigheidgedreven onderzoek? Je zou het niet verwachten, het rapport zegt het ook niet met zoveel woorden, maar misschien is dat toch de beste tegemoetkoming aan de zorg die in de motie wordt uitgedrukt. Wie zich zorgen maakt over de hokjesgeest aan de universiteit zou het universitaire leven wat vaker langs de meetlat van de nieuwsgierigheid moeten leggen. Meer diversiteit is prima, zolang het niet tot polarisatie leidt. Om dat te voorkomen hebben we diversiteit nodig in een omgeving die, veel meer dan nu het geval is, de nieuwsgierigheid stimuleert en daar ook de armslag en financiële middelen voor krijgt. In dat licht bezien valt er aan de universiteit nog heel wat te verbeteren.

Zelfkennis is het begin van alle wijsheid

Louise Hoon

De sociale wetenschapper is linkser dan de gemiddelde loodgieter, bankier of po-

liticus. Ondanks het feit dat onze discipline talloze boeken, artikels en doctoraten over stemgedrag en opleidingsniveau, globaliseringswinnaars en -verliezers, beroepssectoren en idealisme heeft voortgebracht, reageren we verontwaardigd op dergelijke stellingen. Wanneer dan ook nog geïnspireerd wordt dat dergelijke linkse dominantie een impact zou kunnen hebben op ons werk, staan we helemaal op onze achterste benen. Een aantal (linkse?) wetenschappers leest dat zijn academische integriteit in twijfel wordt getrokken, terwijl andere (rechtse?) sociale wetenschappers van de gelegenheid gebruikmaken om hele onderzoeksdisciplines als *biased* en subjectief van tafel te schuiven. Dat is jammer, want de ideologische diversiteit van universiteiten is een kostbaar goed. Maar vooral: zolang we niet bereid zijn kritisch en publiek te reflecteren over onze vooringenomenheid, voeren we een dovemansgesprek, ongeacht de ideologische samenstelling van onze faculteiten. Wie de maatschappij bestudeert, ontsnapt niet aan de invloed van een of ander wereldbeeld. We kunnen daar enkel mee omgaan door veronderstellingen te expliciteren en ervoor open te staan ze bij te stellen wanneer ze door bevindingen of betere argumenten weerlegd worden. Helaas wordt in een context van academische verkokering en competitie, intellectuele intolerantie en vervreemding van het maatschappelijke debat het tegenovergestelde gestimuleerd.

Die linkse dominantie onder sociale wetenschappers kan overigens best in perspectief geplaatst worden. In een studie voor het politicologenblog 'Stuk Rood Vlees' toont Herman van de Werfhorst dat

sociale wetenschappers gemiddeld inderdaad slechts iets linkser zijn dan vergelijkbare beroepsgroepen buiten de universiteit, maar dan vooral op culturele en niet op sociaaleconomische issues. Die kleine afwijking op het gemiddelde zegt natuurlijk ook weinig over de homogeniteit van subdisciplines, die voor bepaalde thema's misschien wel eens veel verder naar links of naar rechts zou kunnen afwijken. Bovendien zijn universiteiten geen parlementen, die de publieke opinie in zekere zin moeten weerspiegelen of volgen. Toch erkennen we beter dat die (beperkte) linkse dominantie – net als elke andere oriëntatie binnen disciplines – een impact heeft op de wetenschappelijke output en het onderwijs. Elk onderzoeksproject, elk curriculum is het resultaat van keuzes uit een oneindigheid aan mogelijke thema's, methoden en onderzoeksvragen. Het is onvermijdelijk, maar niet per se onwenselijk, dat onze sociaal-maatschappelijke visies die keuzes beïnvloeden. Sommige keuzes zullen een sterkere ideologische stempel dragen dan andere, maar het is belangrijk dat we die vooringenomenheid erkennen, om die keuzes te kunnen onderbouwen en aan kritische reflectie te onderwerpen.

Het bekennen van onze eigen 'subjectiviteit' is geen inbreuk op onze integriteit. Integendeel. Terwijl enige mate van vooringenomenheid onvermijdelijk is in de menswetenschappen, wordt die pas problematisch wanneer we de nood niet meer voelen onze premissen en werkwijzen te verantwoorden en in vraag te stellen. Wanneer we tegengeluiden niet meer met inhoudelijke argumenten weerleggen, maar categorisch aan de kant schuiven als 'slechte weten-

schap'. In de maatschappijwetenschappen is 'objectiviteit' een streven dat we enkel benaderen door middel van consistente onderbouwing en openheid, geen gegeven dat we kunnen verwerven door het te claimen. Door één zienswijze, methode of benadering als de enige 'objectieve' of 'neutrale' te beschouwen, beperken we ons gezichtsveld en doen we de creativiteit en genialiteit van ander wetenschappelijk werk onrecht aan. Net waar onze eigen objectiviteit een vanzelfsprekendheid wordt, loert het gevaar voor dogmatisme.

Premissen worden sneller vanzelfsprekend in een context waar alle neuzen dezelfde kant op staan. Daarom moeten we waken voor de ideologische diversiteit van universiteiten. Maar diversiteit *an sich* is niet genoeg. Om de evidentie van onze eigen objectiviteit te toetsen, dienen we intellectuele tolerantie, academische bescheidenheid en interdisciplinariteit te cultiveren. Helaas stimuleert de hedendaagse academische context eerder het tegenovergestelde. Als jonge onderzoeker leer je al snel dat je je, als je érgens wilt raken, best zo snel mogelijk en vol overgave in een niche stort, binnen een specifiek thema, binnen een subdiscipline, die op haar beurt deel uitmaakt van een andere discipline. Daar dien je de courante hypothesen, theorieën en methoden vooral zo snel mogelijk te beheersen om, eens je de spelregels onder de knie hebt, het postzegeltje aan ruimte dat er nog in over is, te claimen aan de hand van een publicatie. Zulke specialisatie maakt ons productief in termen van impactfactoren, publicaties en competitie, en zij die erin slagen, verdienen veel bewondering. Maar het ontmoedigt twijfel,

bescheidenheid en interdisciplinariteit al bij aanvang van een academische carrière.

Vanuit de stevige fundamenteën van zo'n academische loopgraaf is het ook heerlijk schieten op andermans werk. Zo vervallen we al te vaak in dezelfde simplistische discussies tussen 'kwali's' en 'kwanti's', cultuurrelativisten en universalisten of idealisten en realisten, getuige ook het debat over de 'linkse' sociale wetenschappen. Want terwijl die laatste linkse bias verweten wordt, worden de economische wetenschappen al decennialang gedomineerd door 'rechtse' modellen, die de markt en haar groei centraal stellen. De hierboven vermelde studie toont ook aan dat docenten in de economische richtingen inderdaad (iets) rechtser zijn dan vergelijkbare beroepsgroepen, net zoals docenten in de medische sector.

Heeft het zin om van al die disciplines ideologische neutraliteit te eisen? Heeft het zin om het werk van onderzoekers van wie we de premissen niet onderschrijven te degraderen tot subjectief of tot 'slechte wetenschap'? Waarschijnlijk hebben we er meer aan in dialoog te treden en het ongetwijfeld waardevolle werk van elke stroming binnen de sociale wetenschappen te zien als een nuttige bijdrage in een gloeiend interessant en relevant debat, dat nog alle kanten uit kan. Het is misschien aartsmoeilijk, maar wanneer we ons daadwerkelijk verplaatsen in het werk van anderen, openbaart onze eigen vooringenomenheid zich veel duidelijker aan onszelf en dat kan alleen maar een meerwaarde zijn voor ons eigen werk. Enkel door andere kaders een kans te geven, kunnen we begrip en oprechte interesse opbrengen voor het werk van onze col-

lega's, hen van nuttige feedback voorzien en eventuele problemen inhoudelijk weerleggen. Ook als de neuzen niet allemaal dezelfde kant op staan, moeten we ons durven wagen aan de geuren en smaken van het werk van onze collega's.

In de angst om als 'subjectief' en dus wetenschappelijk minderwaardig over te komen, beperken we onze ideeën nog veel te vaak tot het vacuüm van sociaal-wetenschappelijke tijdschriften en conferenties. Onze analyses en standpunten kunnen het publieke debat verrijken en vice versa. Een deelname aan het publieke debat doet nadenken over de relevantie en bredere implicaties van ons onderzoek. Bovendien zet het ons aan tot het verantwoord van premissen die binnen onze discipline vanzelfsprekend lijken. Ook in het publieke debat is het dus zaak dat we ons gelijk nooit claimen op basis van de zogenaamde 'objectieve' status van wetenschapper. Net als iedere andere stelling moeten we onze stellingen onderbouwen met argumenten en kennis van zaken. Indien we ons ook in het publieke debat laten sieren door nieuwsgierigheid, openheid en twijfel, kunnen we de toon zetten voor meer ideologische tolerantie en flexibiliteit in de publieke ruimte.

Het spreekt voor zich dat iedere onderzoeker zelf beslist of en hoe hij zijn stem gebruikt in het publieke debat. De ene kiest voor uitgesproken stellingnames of helder beleidsadvies, de andere beperkt zich tot louter analytisch commentaar of tot resultaten uit eigen onderzoek, weer een andere treedt misschien liever niet buiten de academische context. De stemmen van verschillende soorten onderzoekers kunnen elkaar aanvullen om de rol

van de universiteit in de maatschappij te optimaliseren. Dat sommige sociale wetenschappers in het verlengde daarvan uitgroeien tot opiniemakers, ideologen, politici of activisten, hoeft geen negatieve implicaties te hebben voor hun wetenschappelijke werk. Het spreekt voor zich dat hun integriteit afhangt van de mate waarin ze binnen hun wetenschappelijke werk dezelfde principes van kritische reflectie en openheid respecteren. Sterker nog, zij voelen zich waarschijnlijk eerder genoodzaakt hun vooringenomenheid te expliciteren dan vakgenoten die binnen de academische lijntjes blijven kleuren.

Laten we dus geen alarm slaan wanneer onze paradigma's, of die van collega's – ook wanneer we het oneens zijn – nu eens naar links, dan eens naar rechts hellen. Onze obsessie met 'neutraliteit' zou best wat plaats mogen maken voor bewustzijn, erkenning en transparantie over de rol van (ideologisch geïnspireerde) wereldbeelden op ons werk. Het hellen van de toren is namelijk een gegeven. Maar in een race om de wenteltrap zo snel mogelijk te beklimmen, riskeren we in muffe torenkammers te belanden, waar het hellen van de toren onwaarneembaar wordt.

De discussie over een linkse bias in de sociale wetenschap legt ons ongemak met positionering bloot

Soumia Akachar

De constatering dat sociale wetenschappers overwegend links zijn, drukt velen

van ons met de neus op de feiten. De vraag of een linkse bias ongewenst en mogelijk problematisch is voor onze wetenschappelijke integriteit, wakkert nu pas een debat aan dat bij een selecte groep (sociaal-constructivistische) onderzoekers al geruime tijd centraal staat: kleurt mijn sociale positie mijn onderzoek, en hoe? Is het problematisch dat onderzoek (expliciet) politiek en betrokken is? Zijn sommige onderzoekers, vanwege hun sociale positie ten aanzien van wat ze onderzoeken, beter of slechter in staat om het desbetreffend onderzoek uit te voeren? Maar wie nu bang is dat de discussie en die vragen het idee van de integere, objectieve en neutrale sociale wetenschapper voor goed aan banden leggen, geeft indirect het volgende toe: zijn of haar werk wordt zonder meer als neutraal en objectief beschouwd, en daarmee samenhangend: hij of zij heeft zelden, of erger, nooit, hoeven stil te staan bij waarom dat waarschijnlijk niet het geval is.

Tot nu toe moest de ene wetenschapper er vaker bij stilstaan dan de andere. Een paar voorbeelden. Toen de Belgisch-Marokkaanse Dounia Bourabain, toen nog studente sociologie aan de Vrije Universiteit Brussel en inmiddels promovenda aan dezelfde instelling, de resultaten van haar afstudeeronderzoek naar discriminatie en etnische profilering in de detailhandel naar buiten bracht, richtte de kritiek zich vooral op haar afkomst. Bourabain stond, volgens de verdachtmakende logica, te dicht bij het onderwerp: haar vermeende betrokkenheid hoefde geen explicitering, haar Marokkaanse origine sprak volgens velen al boekdelen. Dat is niet alleen spijtig omdat de suggestie dat Bourabains

afkomst haar onderzoek onbetrouwbaar maakte een belangrijke bijdrage aan het bredere debat over racisme en discriminatie in België en Vlaanderen wegkaapte, maar ook omdat positieve associaties over maatschappijkritisch en geëngageerd sociaal wetenschappelijk onderzoek (kom uit de ivoren toren!) kennelijk niet aan elke wetenschapper worden toegekend. Zelfs de directeur van het Neutraal Syndicaat van Zelfstandigen schoof het onderzoek als ‘gekleurd’ van tafel en betreurde eerder de onderzoeksters ‘vreemde origine’ dan de verontrustende bevindingen die haar onderzoek voortbracht. Bourabain diende die verdachtmakingen op elegante wijze van repliek⁶: zij en haar toenmalige promotor Pieter-Paul Verhaeghe wezen op het verschil tussen de verdachtmakingen die haar studie teweegbracht en hoe Verhaeghes onderzoek naar discriminatie op de arbeids- en woningmarkt wel eerder kritiek kreeg maar nooit eerder op vergelijkbare aantijgingen stuitte. Niet onbelangrijk: beide onderzoekers gebruiken dezelfde methoden.

Zulk wantrouwen kan al in een vroeg stadium optreden, en soms door de onderzoeksobjecten zelf. Sinan Çankaya (2017), die al jaren onderzoek doet naar etnische profilering bij de Nederlandse politie en van Turkse origine is, schrijft daar het volgende over: “White police officers sometimes straightforwardly asked me if my research was not skewed, biased and subjective, after all, as they put it, I was ‘a Turk doing research on ethnic minorities’, and implied that ‘the findings are fixed from the get-go’. [...] My Turkish background was taken as a fixed, essentialist category that inherently

blocks scientific objectivity and detachment” (Çankaya, 2017, p. 125). In dit stuk reflecteert de onderzoeker op de reacties die zijn identiteit onder respondenten, collega’s en andere partijen doorgaans losmaakt. Ik zou nu kunnen discussiëren over de vraag of Çankaya’s eigen positie tot specifieke onderzoeksresultaten heeft geleid en of iemand anders (een autochtone onderzoeker) wellicht tot andere inzichten was gekomen. Toch is er in beide gevallen evenmin sprake van neutraliteit: alleen omdat de ene subjectiviteit of eigen positie zichtbaarder of minder dominant is dan de andere, maakt niet dat de andere niet bestaat. Maar het is juist Çankaya’s vermogen om openlijk daarover te reflecteren dat maakt dat zijn wetenschappelijke integriteit bewaakt blijft.

In de discussie over een linkse dominantie in de sociale wetenschap zouden voorbeelden als die van Bourabain en Çankaya steviger moeten doorklinken, omdat ze onderstrepen hoe beperkt en selectief ons beeld van subjectiviteit blijkt te zijn. Die discussie is alleen al zeer welkom omdat ze ineens veel meer sociale wetenschappers raakt en van de open en doordachte reflectie over onze positionering een taak voor ons allen maakt.

Nu, als we onze subjectiviteit en positionering (h)erkennen, betekent dat dat sociale wetenschap geen poot meer heeft om op te staan? Geenszins. Feministische stemmen in de wetenschap doen al decennialang beroep op het sociaal-constructivistische denken om de valkuilen in de doctrine van objectiviteit en neutraliteit bloot te leggen. Sandra Harding (1986) en Donna Haraway (1988) wezen er in de jaren 1980 op hoe het mannelijke (en witte)

perspectief in de sociale wetenschap vaak als objectief werd aangenomen. Wetenschappelijk onderzoek dat zich baseert op universele wetten en statistische feiten wordt ook beïnvloed en is evenzeer het product van historische en gesitueerde constructies. Sociale wetenschap is vaker wel dan niet betrokken, beïnvloed en politiek. Maar dat blijft vaker wel dan niet onbewust of impliciet. Door de situering van onderzoek te onderkennen is objectiviteit in de sociale wetenschap evenwel niet gedomd. Openlijke reflecties op de eigen positie en gesitueerde vormen van kennisproductie, onder de noemer van *Standpoint Theory*, hebben juist het potentieel om verantwoordelijkere en objectievere inzichten op te leveren: door je positie als onderzoeker, al dan niet als onderdeel van hetgene wat je onderzoekt, continu te onderwerpen en zichtbaarder te maken, ben je uiteindelijk beter in staat om bepaalde blinde vlekken in je onderzoek bloot te leggen en de geldigheid van je inzichten aan te scherpen.

In mijn promotieonderzoek naar hoe Vlaamse moslimjongeren zich al dan niet politiek vertegenwoordigd voelen, kwam mijn eigen identiteit in congressen of gesprekken met collega's frequent ter sprake. Mijn onderzoek gaat over een gemarginaliseerde en sterk gepolitiseerde groep. Volgens Haraway en Harding ben ik een goede persoon om dat onderzoek uit te voeren: ik deelde niet alleen een religieuze en etnische achtergrond met de meesten van mijn respondenten, ook hadden we in de meeste gevallen ongeveer dezelfde leeftijd. Door mijn situering en positionering, volgens *Standpoint Theory*, zou ik mij bewuster moeten zijn

van de (uitsluitende) mechanismes die de groep raken. De bespreking van mijn methoden en bevindingen stonden daarom vaak in het teken van mijn situering: in hoeverre droegen mijn persoonlijke kenmerken bij aan een beter (of een slechter) rapport met de respondenten? Op welke manieren beïnvloedden die mijn interpretaties en bevindingen? Had iemand anders, bijvoorbeeld een oudere, witte man, hetzelfde onderzoek kunnen uitvoeren, en hoe? Die kwesties verdienen terecht mijn aandacht, maar een andere positionering zou me niet van die plicht moeten ontslaan. Wanneer ik wit, man, ouder en rechts was geweest, zouden dergelijke vragen evenveel belang moeten krijgen.

Bovendien beperken de voordelen van openheid over onze eigen positie ten aanzien van ons onderzoeksobject of -subject zich niet enkel tot transparantie, integriteit en reflectie. Ook draagt die bij aan verheldering en nuancering: wat houdt een linkse bias eigenlijk in? Hoe pakt het bij verschillende onderzoekers uit? Als linkse opvattingen niet eenduidig zijn, hoe groot en breed is de dominantie ervan nu eigenlijk?

De vraag over een linkse bias in de sociale wetenschap legt vooral ons ongemak met positionering bloot. Dat gesprek zou ons allen moeten uitnodigen om over onze subjectiviteit op een transparante en open manier met elkaar te praten, zonder de noodzaak ervan, zoals Louise Hoon in haar bijdrage stelt, te reproduceren in termen van 'kwali'- en 'kwanti'-kampen. Zoals het er nu uitziet, maken sommige sociale wetenschappers vaker de oefening dan anderen: een snelle blik op wetenschappelijke rubrieken en arti-

HELT DE IVOREN TOREN NAAR LINKS?

kelen waarin kritisch nagedacht wordt over de rol van positionering in sociaal-wetenschappelijk onderzoek, wijst uit dat de gemiddelde onderzoeker die zich over dat vraagstuk buigt vaker dan niet kwalitatief georiënteerd is, vrouw en iemand van kleur. Dat zijn gemiste kansen. Het lijkt paradoxaal om voor te stellen dat het bekennen van (politieke) kleur wetenschappelijke kennis minder zou verkleuren. De daadwerkelijke tegenstelling ligt misschien eerder in de onderzoeker die zonder zicht op de eigen positie zijn of haar afstandelijkheid probeert vast te stellen.

Noten

1. Maar zie van Dalen, Klamer, & Koedijk (2015), waarin wordt vastgesteld dat “economen massaal de linkerflank verlaten en het politieke midden opzoeken”. Zie ook van de Werfhorst (2017), waarin wordt vastgesteld dat men “zichzelf in de humaniora iets meer dan gemiddeld als links [identificeert], en wat meer als rechts in de economie en de medische hoek”. Voor een fascinerende geschiedenis van de neoliberale wending en de zwenking naar rechts in de economie: zie Offer & Söderberg (2016).
2. Het meest spraakmakend: Duarte et al. (2015), dit onderzoek wordt ook geciteerd in het KNAW-rapport.
3. Het voorbeeld is ontleend aan Huygen, o.c.
4. Het meest spraakmakend: Klein, 2014.
5. Klein, o.c.
6. *Knack*, 11 september 2017. <http://www.knack.be/nieuws/belgie/waarom-wordt-mijn-onderzoek-in-twijfel-getrokken-door-mijn-origine/article-opinion-897711.html>

Bibliografie

- Çankaya, S. (2017). The racialization of ethnic minority police officers and researchers: On positionality and (auto)ethnographic fieldwork. *European Journal of Policing Studies*, 5(1), 119-132.
- Duarte, J.L., Crawford, J.T., Stern, C., Haidt, J., Jussim, L., & Tetlock, P.E. (2015). Political diversity will improve social psychological science. *Behavioral and Brain Sciences*, 38, 1-13.
- Haraway, D. (1988). Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective. *Feminist Studies*, 14(3), 575-599.
- Harding, S. (1986). *The science question in feminism*. Cornell University Press: Ithaca.
- Huygen, M. (2018, 12 maart). KNAW: academische vrijheid wordt bedreigd. NRC. Geraadpleegd via <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/03/12/knaw-academische-vrijheid-wordt-bedreigd-a1595402> > .
- Inbar, Y., & Lammers, J. (2012). Political diversity in social and personality psychology. *Perspectives on Psychological Science*, 7(5), 496-503.
- Kahan, D.M. (2012, 26 juni). Nullius in verba? Surely you are joking, Mr. Hooke! (or why cultural cognition is not a bias, part 1). *The Cultural Cognition Project*.

- Geraadpleegd via <http://www.cultural-cognition.net/blog/2012/6/26/nullius-in-verba-surely-you-are-joking-mr-hooke-or-why-cultu.html>.
- Kahan, D.M., Landrum, A., Carpenter, K., Helft, L., & Jamieson, K. (2017). Science curiosity and political information processing. *Political Psychology*, 38(51), 179-199. doi.org/10.1111/pops.12396.
- Kahan, D.M., Peters, E., Dawson, E., & Slovic, P. (2013). Motivated numeracy and enlightened self-government. *Behavioural Public Policy*, 1, 54-86.
- Klein, E. (2014, 6 april). How politics makes us stupid. *Vox*. Geraadpleegd via <https://www.vox.com/2014/4/6/5556462/brain-dead-how-politics-makes-us-stupid>.
- Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen. (2018). Vrijheid van Wetenschapsbeoefening in Nederland. Geraadpleegd via <https://knav.nl/nl/actueel/publicaties/vrijheid-van-wetenschapsbeoefening-in-nederland>.
- Kristov, N. (2016a, 7 mei). A confession of liberal intolerance. *The New York Times*.
- Kristov, N. (2016b, 28 mei). The liberal blind spot. *The New York Times*.
- Offer, A., & Söderberg, G. (2016). The nobel factor. The prize in economics, social democracy, and the market turn. Princeton: Princeton University Press.
- Sperber, D., & Mercier, H. (1917). *The enigma of reason: A new theory of human understanding*. Harvard: Harvard University Press.
- van Dalen, H., Klamer, A., & Koedijk, K. (2015, 16 maart). Het gekantelde wereldbeeld van economen. *Me Judice*.
- van de Beek, J.H. (2010). *Kennis, macht en moraal: de productie van wetenschappelijke kennis over de economische effecten van migratie naar Nederland, 1960-2005*. Amsterdam: Vossiuspers - Amsterdam University Press.
- van de Werfhorst, H. (2017, 10 februari). Zijn wetenschappers links? *Stuk Rood Vlees*. Geraadpleegd via <http://stukroodvlees.nl/zijn-wetenschappers-links/>.